

Журналістські розслідування: методи, інструменти, безпека

Олег Хоменок

Старший радник з питань медіа Internews

Член Ради директорів

Глобальної мережі журналістів-розслідувачів (GIJN)

Що нового?

- Глобалізація фінансів та злочинності
- Масиви даних та інструменти їх обробки
- Соціальні мережі, як джерело даних
- Дрони та супутники
- Мультимедіа сторітелінг
- Миттєве поширення інформації

Що таке журналістське
розслідування?

Чи це
розслідування?

Де шукати професійні розслідування?

- <https://www.slidstvo.info>
- <https://bihus.info>
- <https://www.radiosvoboda.org/p/5660.html>
- <https://nashigroshi.org>
- <https://investigator.org.ua>
- <https://nikcenter.org>
- <https://4vlada.com>
- <https://sylapravdy.com>
- <https://pravdaye.com.ua>
- <http://incentre.zp.ua>
- <https://lviv.nashigroshi.org>
- <http://prozoro.in.ua>
- <https://anticor-kharkiv.org>
- <https://buroua.com>
- <https://zhar.org.ua>

На які питання відповідає
репортаж або новина?

Хто? Що? Де? Коли? Як?

На які питання відповідає
журналістське розслідування?

ХТО? ЩО? ДЕ? КОЛИ? ЯК?

***ДЛЯ ЧОГО? ЧОМУ?
ЩО ЦЕ ОЗНАЧАЄ? ЩО ДАЛІ?***

Викриття зловживання,
порушення закону, або
неправильно діючого закону.

А саме те, що окремі особи
або організації хотіли б
лишити в таємниці

ХТО ВИНЕН?

**за кожною корупційною схемою стоїть
конкретна людина**

Планування журналістського розслідування:

Вибір теми, робота над гіпотезою, основними питаннями, списком джерел та робочим планом

Де ми беремо теми?

- Події
- Власні спостереження і особистий досвід
- Чутки
- ЗМІ (замітки, репортажі, анонси)
- Прес-релізи (в т.ч. від приватних компаній)
- Оголошення, в т.ч. реклама
- Заяви, виступи офіційних осіб
- Документи ОГВ і МС

Що треба зробити до того,
як ми «вийдемо в поле»?

Суспільна значимість

- Інформація, право суспільства знати яку, переважає над правом власника цієї інформації зберігати її в таємниці.
- Аудиторія теми – якщо у теми немає аудиторії, немає смислу витратити час.
- Масштаб та резонанс події або проблеми.

Попередній пошук інформації

- Що про це розповідало наше видання?
- Що про це розповідали наші колеги?
- І Google вам в поміч...

Що і де ми будемо шукати?

Що таке гіпотеза, як її правильно сформулювати?

- **Гіпотеза** – це речення, версія, твердження, яке журналіст доказує або спростовує в процесі розслідування.
- Гіпотеза визначає суб'єкта та предмет розслідування
- Гіпотеза говорить про те: хто, що, як, в наслідок чого, та чому порушує закон, здійснює неправильні дії і які наслідки це спричиняє.

Інформаційний привід

- Ваші друзі розповіли вам, що при отриманні дозволу на відкриття магазину, в управлінні архітектури їм не підписували документи, поки вони не заплатили до Фонду Благоустрою міста благодійний внесок - по 10 доларів за квадратний метр площі магазину.
- **Завдання** – *сформулюйте гіпотези для розслідування*

Запитання

- Відповіді на які запитання допоможуть вам доказати або спростувати гіпотезу?
- Інформаційні запитання спочатку. Хто, що, як, де, коли, скільки, в якій послідовності: ці питання допомагають збирати факти.
- Чому, кому це вигідно, хто/що за цим стоїть, які причини, які наслідки? Оціночні питання допомагають отримати коментар, оцінку або інтерпретацію фактів.

Питання до гіпотези

- Гіпотеза 1
 - Місцеві чиновники порушують закон, примушуючи підприємців сплачувати благодійні внески
- Гіпотеза 2
 - Гроші з Фонду благоустрою міста використовуються не за призначенням
- Завдання – складіть список запитань, що підтвердять або спростують гіпотезу

Джерела інформації

- Які допоможуть нам знайти відповіді на наші питання, хто вони, де вони?
- Документи: офіційні и неофіційні.
- Організації, які є сховищами документів.
- Ресурси мережі, архіви, бази даних та ЗМІ.
- Люди, які являються носіями інформації або документів.

Джерела

- Складіть список джерел, де ви знайдете відповіді на питання складені у попередній вправі
 - Документи
 - Організації
 - Люди

Локалізація теми – «Нельзя объять необъятное...»

- Який період часу нас цікавить?
- Який географічний регіон нас цікавить?
- Де та коли ми зупинимось?

Оцінка необхідних ресурсів

- Час: скільки нам знадобиться для збору інформації
- Гроші: чи є в нас кошти на лабораторні дослідження, якщо вони знадобляться. Де ці кошти взяти?
- Люди: хто та скільки людей буде працювати над розслідуванням?

... та потенційних ризиків

- Правові ризики:
 - Кримінальне переслідування
 - Адміністративне переслідування
 - Цивільний позов
- Неправові ризики
 - Загроза втрати роботи
 - Загроза втрати репутації
 - Загроза втрати життя та здоров'я

Коли, з ким, як та в якій послідовності ми
будемо збирати інформацію?

План роботи

- План включає в себе:
 - Строки, дедлайни отримання інформації
 - Відповідь на яке питання/яку інформацію треба отримати?
 - Метод отримання інформації
 - Послідовність збору інформації
 - Розподіл задач серед членів команди

Коли	Питання	Де	Як	Хто

Вибір методів збору інформації

- Власні спостереження
 - Відкрите та приховане спостереження
 - Відсторонене та включене спостереження.
 - Експеримент
- Доступ до документів
 - Пошук у відкритих джерелах (мережа, бібліотеки, архіви)
 - Інформаційні запити в ОДВ и МС
 - Отримання від людей (учасники, постраждалі)
- Інтерв'ю с людьми
 - Експерти
 - Офіційні особи
 - Неофіційні джерела
- Дослідження, експертиза, аналіз

Хто та що?

	Офіційні	Неофіційні
Люди	Посадові особи Прес-служби Представники партій на НУО Директора компаній	Очевидці «Колишні» Постраждалі Інсайдери
Документи	Законодавство Архіви Статистика Відповіді на інформаційні запити	Листи Щоденники Особисті архіви Розписки

Документи та люди

- Документи:
 - не потребують захисту
 - не відмовляться від своїх слів
 - не подадуть позови про захист честі й гідності
 - можуть бути неповними і фальшивими
- Люди:
 - Викликають емоційний відгук
 - Можуть відповісти на додаткові питання
 - Можуть використовувати журналіста в особистих цілях

З чого складається досьє розслідування?

- База даних джерел-людей.
- База даних експертів.
- База даних документів, включаючи скани.
- Розшифровки інтерв'ю.
- Нотатки власних спостережень.
- База відео файлів.
- База аудіо файлів.
- База фотографій.
- Матеріальні об'єкти (речові докази).

Систематизація інформації

- Реконструкція події
- Відновлення хронології
- Співставлення офіційного трактування документів з реальністю
- Відтворення фінансових потоків (угоди та контрагенти)
- Зв'язки між організаціями та людьми (родичі, засновники, дочірні та аффільовані компанії).
- Картографування (виявлення концентрації проблеми)

Навіщо?

- Систематизація та аналіз зібраної інформації потрібні насамперед журналісту аби:
 - Створити картину подій або проблеми, які розслідує журналіст
 - Пересвідчитись у вірності та доказуванні гіпотези
 - Побачити, чого не вистачає в розслідуванні
 - Побачити протиріччя та невідповідності

Що таке генеральне інтерв'ю?

- Зустріч з головним героєм або героями, з метою отримати пояснення та коментарі щодо фактів, зібраних в процесі розслідування на його завершальному етапі.

Генеральне інтерв'ю

- Ми йдемо на генеральне інтерв'ю знаючи все.
- Мета:
 - отримання коментарів та пояснень головного героя
 - реалізація його права на відповідь
- Запитання із констатацією відомих фактів.
- Відмова героя – теж інформація

Що побачать/прочитають люди?

- Написання тексту, сценарного плану
- Візуалізація
- Верстка, монтаж

Перевірка достовірності фактів і допублікаційна юридична експертиза

- Факт-чекінг та допублікаційна юридична експертиза матеріалів, що йдуть в публікацію, істотно зменшує правові ризики як для журналіста, так і для редакції.

Зберігайте архіви!

- Грамотне архівування та збереження зібраної інформації, створення архівів, баз даних допоможе в майбутньому:
 - швидко повернутися до теми,
 - в разі судового розгляду - надати докази.

Додаткові матеріали

- <https://video.detector.media/courses/zhurnalistiski-rozsliduvannya-osnovy-i14>
- <https://vumonline.ua/course/how-to-investigate-election-violations/>
- <https://gijn.org/ресурсный-центр-gijn-глобальной-сети-жур/>
- <https://irrp.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/verstka.pdf>

Дякую за увагу!

Олег Хоменок,

oleg.khomenok@gmail.com

<https://www.facebook.com/oleg.khomenok>